

Risti ja riigi vägi

J.Tammoⁱ

Ilmunud Teekäijas 2018

Saksa Liiduvabariigi Baierimaa ministerpresident Markus Söder on andnud välja seaduse, et selle aasta 1. juunist on vastavalt paragrahvile 28 Baierimaa avalike hoonete sissekäikudel kohustuslik rist, mis väljendab selle liidumaa ajaloolist ja kultuurilist eripära. Risti pooldajad väitsid, et rist on lepituse, ebaõiglusele vägivallatu vastupanu, inimlikkuse ja lootuse sümbol. Vastased väitsid, et see on riigi ja religiooni lahususe vastane akt.

Poolt ja vastu argumente lugedes meenub Vabaduse väljakul vabadussõja ristikujulise mälestusmärgi ümber käinud sõnasõda. Ikka ja jälle kõlas küsimus, mis on ristil tegemist riigiga ja kas rist üldse kuulub meie kultuuriruumi sümbolite hulka.

Uus Testament aga ütleb, et „*sõna ristist on meile, kes päästetakse, Jumala vägi.*“ *1Kr 1:18* Rist on võidu sümbol surma ja pimeduse jõudude üle. Kuivõrd see võit võiks aga puudutada riigi ja kristlaste suhteid? On neid, kes näevad risti vaid jõuetuse sümbolit. Riigi lahutamatuks atribuudiks on aga jõustruktuurid. Kas kristlik soov maailma paremaks muuta peaks eirama riiklike vahendeid? Radikaalselt ilmaliku ühiskonna pooldajad leiavad, et usk ja sealhulgas ka ristiusk on puhtalt südametunnistuse asi. Seega usu sümbolid ei peaks kuuluma avalikku ruumi.

On olemas kaks põhjust, miks meil kristlastena on ebaselge suhtumine võimusse ja jõu kasutamisse. Üks põhjus on õigustatud ja teine õigustamatu. Õigustatud on teoloogiline kriitika risti ja kristliku usu „triumfalistliku“ väärkasutuse suhtes. Näiteks vägivallale toetuv „kristlik poliitika“ ja misjoneerimine. Eesti rahvuslikus mälus haigutab see ristiusu tule ja mõõgaga siinsetele aladele toomise valulise kogemusena. Reaktsioonina sellisele praktikale sündiski usu ja poliitika täieliku lahutamise idee. Idanema hakkas see Euroopat laastanud kolmekümne aastase sõja 1648 aastal allkirjastatud Vestfaali rahulepingus ja lõpliku kuju sai kiriku ja riigi lahutatuse põhimõttes Ameerika Ühendriikide konstitutsioonis.

Selle arengu üks põhjusi on poolik kristoloogia. Rist ei kõnele ju ainult Kristuse surmast (mehest kes ripub ristil), vaid tervest päästmise müsteeriumist inkarnatsioonist kuni surmani, Kristuse ülestõusmisest ja taevaminekust. Kristus võtab aga kogu Piibli, sealhulgas ka Vana Testamendi sõnumi kokku.

Vana Testament annab sellest maailmast väga realistliku pildi. Loomisloos antakse inimesele ülesanne „*valitseda kalade üle ja kõigi roomajate üle ja kogu maa üle, kes maa peal roomavad.*“ 1Ms 1:26 Kurjus ilmub paradiisi aeda roomajana. Tema pettuse tagajärjed on laastavad. Juba esimeste vendade juures jõuame vennatapani. Kain lööb oma venna Abeli maha (1Ms 4:1-6). Vägivald muutub kogu loodu iseloomustavaks reaalsuseks: „*Aga maa oli Jumala palge ees raisku läinud ja vägivald täitis maa.*“ (1Ms 6:11) Selle tagajärjeks oli veeuputus, mis ähvardas kogu inimkonna hävitada. – Ilmselt puudus korra printsip, mis oleks suutnud vägivaldal takistada. Kui Jumal kõneleb pärast veeuputust Noaga, siis kuulutab ta inimelu kaitset. „*Kes valab inimese vere, selle vere valab inimene, sest inimene on tehtud Jumala näo järgi.*“ 1Ms 9:6

Niisiis kuulutab Jumal juba enne Siinai lepingut ja kümmet käsku inimelu kaitstuks. Aga Jumal õigustab Noaga tehtud lepingus ka esmakordselt vägivalla kasutamist inimelu kaitseks.

Sageli kuuleme, et kristlus olevat täiesti vägivallatu. – Seda saab väita vaid siis, kui Uue Testamendi õpetus lahutatakse Vana Testamendi õpetusest. Jeesus eeldab enesestmõistetavalt Vana Testamendi õigust.

Samast põhimõttest lähtub ka apostel Paulus, kes kirjeldab usklike suhet riigisse nõnda: „*Iga hing alistugu valitsemas olevaile võimudele, sest ei ole võimu, mis ei oleks Jumala käest, olemasolevad on aga Jumala seatud. Nõnda siis, kes paneb vastu võimule, paneb vastu Jumala antud korraldusele, vastupanijad aga tõmbavad enese peale nuhtluse.*“ Rm 13:1-2

See ei tähenda, et Paulus õigustab igasugust riiklikku vägivaldat. Paulus jätkab: „*Ülemused ei ole ju hirmuks headele tegudele, vaid kurjadele. Kui sa aga ei taha tunda hirmu võimu ees, siis tee head, ja sa saad tema käest kiitust, 4 sest ta on Jumala teener sinu heaks. Kui sa aga teed kurja, siis tunne hirmu, sest ta ei kannu mõõka asjata, ta on ju Jumala teener, kättemaksja nuhtluseks sellele, kes teeb kurja. 5 Niisiis on alistumine vajalik, seda mitte ainult nuhtluse, vaid ka südametunnistuse pärast. Seepärast te maksate ka makse. Nemad on ju Jumala*

ametnikud, kes just sellega pidevalt tegelevad. Täitke kõigi vastu oma kohustused: maksu, kellele maksu; tolliraha, kellele tolliraha; kartust, kellele kartust; au, kellele au!“ Rm 13:3-7 Paulus eeldab seega, et riiklik jõu kasutamine on siis õigustatud, kui see on seaduslik.

Jeesuse sõnum on suunatud vägivaldsuse võitmisele inimese südames. Jumal konstateerib pärast veeuputuse lõppu „*inimese südame mõtlemised on kurjad ta lapseõlvest peale*“ IMs 8:22. - Südame kurjus ei ole võidetav välise väega, vaid vägivallatusega.

Riikliku võimu kasutamise probleemi käsitletakse Piiblis niisiis kahes suures osas: Vanas Testamendis õiguskorra kehtestamisena, mis reguleerib ka selle korraga seotud vägivalla (violentia) kasutamist. Uues Testamendis inimesele vastutuleva Jumaliku armastusena, mis ei kasuta mingit vägivalda. Esimene osa ei kõrvalda esimest, vaid eeldab seda.

Vana Testament näitab, et vägivallaga vägivalla vastu astumine võib hoida küll halvima eest, kuid ei kõrvalda selle häda juuri. – Kurjuse juured asuvad südames, mis on himustab rikkust, au ja võimu. Niikaua kui südames valitseb kurjus, püsib ka vägivalla põhjus.

Samas kirjeldatakse terves reas Vana Testamendi tekstides uue südame lootust. - „*Ja ma annan teile uue südame ja panen teie sisse uue vaimu. Ma kõrvaldan teie ihust kivise südame ja annan teile lihase südame.*“ Hs 36:26 „*Issand ehitab Jeruusalemma, tema kogub Iisraeli hajutatud. Ta parandab need, kelle süda on murtud, ja seob kinni nende valusad haavad.*“ Ps 147:2 Sama psalm nimetab ka teist poolt: „*Issand peab ülal viletsaid, aga õelad alandab maani.*“ 147:6

Niisiis oleks vale vanatestamentlikku seadust vastandada uustestamentlikule armastusele ja halastusele. Ka seadus on jumaliku armastuse väljendus. Jeesuses uuendatakse langenud loodu: „*Ja nad olid üliväga vapustatud ja ütlesid: „Kõik on ta teinud hästi, ta paneb ju kurdid kuulma ja keeletud rääkima!”*“ Mk 7:37

JEESUS EI EITA RIIKI

Vana Testament kirjeldab vahendeid, mis hoiavad loodut tagasi kaosesse langemast. Kuningate ajast alates on see ülesanne antud riigile. Kohtumõistjate

raamatu kolmas osa (Kht 17-21) kirjeldab mõrva ja massivägistamisi. Jutustaja kommenteerib: *Neil päevil ei olnud Iisraelis kuningat, igamees tegi, mis tema enese silmis õige oli. Kht 17:6 Sama kinnitatakse Kht 21:25*

Taavet jätab oma pojale Saalomonile õiglase valitsemise ülesande: „*Ta mõistku õiglast kohut viletsale rahvale, ta päästku vaesed ja purustagu survajad!*“ *Ps 72:4* Vägivald õigustab siin ennast üksnes selle läbi, et peab kinni õigusest: „*Kui sa jõuad sellele maale, mille Issand, su Jumal, sulle annab, ja sa pärid selle ning elad seal ja ütled: „Ma tahan tõsta enesele kuninga, nagu on kõigil mu ümberkaudseil rahvail”, siis tõsta enesele kuningaks see, kelle Issand, su Jumal, valib! Sa pead tõstma enesele kuninga oma vendade hulgast, sa ei tohi panna enese üle võõrast meest, kes ei ole sinu vend!*“ *16* Aga tema ärgu pidagu enesel palju hobuseid, ja tema ärgu viigu rahvast tagasi Egiptusesse, et hankida palju hobuseid, sest Issand on teile öelnud: „*Ärge minge enam tagasi seda teed!*” *17* Ja tema ärgu võtku enesele palju naisi, et ta ei taganeks usust, ja tema ärgu kogugu enesele väga palju hõbedat ja kulda! *18* Ja kui ta istub oma kuningriigi aujärjel, siis ta kirjutagu enesele raamatusse ärakiri sellest Seadusest, mis on leviitpreestrite käes. *19* See olgu tema juures ja ta lugegu seda kõik oma elupäevad, et ta õpiks kartma Issandat, oma Jumalat, pidades kõiki selle Seaduse sõnu ja määrusi, tehes nende järgi, *20* ilma et ta süda suurustleks oma vendade ees ja ilma et ta kalduks käsust paremale või vasakule, et pikendada päevi, mis ta on oma kuningriigi üle, tema ja ta pojad Iisraelis.“ *5Ms 17:14-20*

Jeesus ei eita olemasolevat ega raja uut riiki. Ta ei kutsu kuskil vastuhakule Rooma riigi vastu. „*Ja Jeesuse juurde läkitati mõned variserid ja Heroodese mehed, et teda mõnest sõnast kinni püüda. 14* Ja need tulid ning ütlesid talle: „*Õpetaja, me teame, et sa oled tõemeelne ega hooli kellestki, sest sa ei vaata inimese isikule, vaid õpetad Jumala teed tõepäraselt. Kas keisrile peab andma pearaha või ei? Kas anname või ei anna?*” *15* Aga Jeesus, teades nende silmakirjalikkust, ütles neile: „*Miks te mind kiusate? Tooge mulle teenar näha!*” *16* Nemad tõidki, ja ta ütles neile: „*Kelle pilt ja kiri sellel on?*” Nad ütlesid talle: „*Keisri.*” Aga Jeesus ütles neile: „*Keisri oma andke keisrile tagasi ja Jumala oma Jumalale!*” Ja nad imetlesid teda.“ *Mk 12:13-17*

Jeesust ei hukatud poliitilistel, vaid teoloogilistel põhjustel. Juudid süüdistasid teda jumalateotuses, kuid pöörasid selle süüdistuse poliitiliseks, et Rooma võimu käte läbi vastane hävitada.

Tulles tagasi kaasaega täheldame huvitavat arengut. Vana Testamendi sõnum heidetakse aegununa kõrvale ja Uues Testamendi sõnum politiseeritakse. See sünnitabki mõttevahetusse saatusliku asümmeetria. - Jeesuse ristilöödud ja vägivallatu kuju vastandatakse riigi võimule. Teda kirjeldatakse vägivallatu mässajana, kes vastandub riiklikule võimupoliitikale. Sellel taustal näib igasugune riiklik sekkumine ühiskonna usulistesse küsimustesse põhjendamatu. Samas unustatakse ära, et pole olemas ainult risti sümboolika triumfalistlikku vaid ka vägivallatuspoliitilist kuritarvitamist. Põhjus asub Vana- ja Uue Testamendi vastandamises. Jeesuse õpetuse absoluutne vägivallatus ei tähenda, et riigil poleks õigust reageerida kurjale talle omaste vahenditega. Piibli järgi kuulub seadusliku võimu kasutamine ebaseadusliku vägivalla vastu õigusriigi aluste juurde. 1Ms 9:5-6 ja Kht 17-21

Niisiis ei tohiks kristlikku sõnumit riiklike jõustruktuuride abil levitada. See oleks tõesti eksimine Jeesuse sõnumi vastu. Kui Jeesus tõrjuti kodulinnas Naatsaretist välja, siis ta lahkus sellest linnast. „*Ja ta pani imeks nende uskmatus ja ta rändas läbi ümberkaused külad, õpetades mitmes.*“ Mk 6:6-7

Käesoleva aasta algul tekitas nii avalikkuses kui kiriklikus meedias ärevaid arutlusi EELK peapiiskop Urmas Viilmaa ettepanek anda abielule põhiseaduslik kaitse ja sätestada, et see on ühe mehe ja ühe naise vaheline liit Eesti põhiseaduses. Kirikukogus toimunud hääletusel kiideti peapiiskopi ettepanek heaks. Vastavalt sellele toetab EELK eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamist nii, et abielu sõnastataks kui ainult ühe naise ja ühe mehe vaheline liit. Vasak-liberaalse ajakirjanduse reaktsioon sellele oli ettearvatav, kuid vastakaid arvamusi võis kuulda ka kiriklikult poolelt. Oli neid, kes leidsid, et kirik ei peaks sekkuma ilmaliku ühiskonna seadusandluse kujundamisse, seda enam, et abielu on üldse üks „ilmalik asi“. Ja oli neid, kes leidsid, et see kuulub demokraatliku ühiskonna juurde, et kõik, kaasaarvatud kristlased võivad osaleda ühiskonna kujundamisel. Kristlastena on meil kindlasti õigus ja kohustus kaitsta kristlikke väärtusi ja sümboleid.

Kui me arvame, et kristlased peaksid loobuma riigi aktiivsest kujundamisest ja seaduslikkuse kaitsmisest, kuna rist, millest kõneleme on vägivallatuse sümbol ja riik rajaneb vägivallal, siis me eksime. – Apostel Paulus ütleb: „*Aga meie kuulutame ristilöödud Kristust, kes on juutidele ärrituseks ja paganaile narruseks, ent neile, kes on kutsutud, olgu juutidele või kreeklastele, on ta Kristus, Jumala vägi ja Jumala tarkus.*“ 1Kr 1:23-34 Me vajame Jumala väge ja tarkust nii ühiskondlikus kui isiklikus elus. Vana Testament kõneleb väliste muutuste võimalikkusest, Uus Testament südamete muutusest. Me vajame mõlemat tarkust nii riigi kui risti hoidmisel.

^{i i} Seda artiklit inspireeris kirjutama Ludger Schwienhorst-Schönberger'i artikkel „Kreuz, Macht und Ohnmacht“ ajakirjas Herder Korrespondenz Nr 6, 1918 lk 13-16 Ludger Schwienhorst-Schönberger on Viini Ülikooli Vana Testamendi teaduste professor.